

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ В ДЕЕКОЛОГІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

У статті розглядаються психологічні чинники, які зумовлюють деєкологізацію соціального простору існування індивіда у часи суспільних змін. Розглянуті цінності, мотиви та впливи, що змушують людей підкорятися чужій волі, обмінюючи задоволення потреби у безпеці на деєкологізацію їхнього сучасного життя. Встановлено, що інтрапсихічні прояви особистості негативної модуляції (агресія, ворожість, злість, образа тощо), посилюють деєкологізацію соціального простору її існування та розвитку. Зазначається, що когнітивне зростання індивіда спроможне призвести до подолання тенденцій деєкологізації його сучасного життя.

Ключові слова: *вплив, деєкологізація, індивід, мотиви, потреба у безпеці, сучасне життя, цінності.*

Постановка наукової проблеми. Життєве середовище людини переповнено різноманітними впливами, які зумовлюють її різноаспектні форми реагування або проявів її активності. Під впливом фізичних (температура, тиск, вологість тощо), соціальних (культура, право, політика тощо) та соціально-психологічних (інтереси, оцінки, позиції, ролі, статуси тощо) чинників вибудовуються параметри її життєдіяльності, адекватне сприйняття яких забезпечує існування та розвиток. При цьому людина повинна постійно проявляти активність, яка забезпечує її належну адаптацію. В одних випадках людина використовує те, що складає досвід людської цивілізації, в інших – придумує нові технології, а коли виникають складні та неприйнятні події, які не підвладні людському розуму – покладається на долю або Бога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Людство постійно пробує структурувати свій життєвий простір, опанувати наявні закономірності, які виступають об'єктивними та реалістичними координатами існування. Особливо актуальним таке структурування стає в час суспільного зламу, коли старе помирає, а нове тільки народжується, про що зазначали А. Маслоу [5], А. П. Назаретян [6], Дж. Тернер [8] та ін.

Трансформаційні процеси, що останні двадцять п'ять років відбуваються в Україні, свідчать, наскільки жорстким може бути про-

тистования старого з новим і не завжди нове може виявити власну життєспроможність. Напруження ще більше зростає, якщо відбувається боротьба на рівні когнітивного та афективного компонентів свідомості особистості, а на рівні поведінкового продукуються дії, що призводять до ґрунтовних змін середовища її існування. Коли ми маємо детермінанти позитивного змісту, середовище екологічно збагачується, але, коли детермінується агресія, ворожість, злість, образа тощо – відбувається його деєкологізація.

Мета статті полягає у розгляді психологічних і соціально-психологічних чинників, які деєкологізують сучасний простір людського існування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Власно деєкологізацію ми визначаємо як заперечення гармонійного єднання людини з природою, її надповерховість в реальному просторі існування, зневажання екологічного світу та його значення для неї, експлуатацію природи з метою збагачення та розбещення. Саме таке заперечення робить сучасну людину вразливою та слабкою перед тими викликами, що повстали перед людством в останні роки (зміна клімату, глобальне потеплення, поширення фундаменталізму, імперські амбіції окремих держав тощо).

На підставі проведеного дослідження [2] ми встановили, що індивіди продукують високий рівень конформізму, якщо їхнє прагнення до безпеки стає активним і мобілізуючим чинником усіх захисних ресурсів організму. З цього приводу А. Маслоу зазначав, що невротичні індивіди у багатьох аспектах тотожні невпевненим у собі дітям [5]. Вони вороже реагують на невідомі небезпеки оточуючого середовища, діють так, як би наближається велика катастрофа та їхня реакція – це реакція на надзвичайні обставини. Потреба у безпеці дуже часто реалізується пошуком або захисника, або сильної особистості, або системи, які можуть захистити. Тобто, той хто зможе надати реальний захист, виступає й активним агентом впливу, який змушує «беззахисних» продукувати покірність та повагу.

А. Маслоу зазначав й те, що потреба у безпеці може стати актуальною всякого разу, коли на соціальній сцені виникає реальна загроза закону, порядку та владі. Саме за цих умов з'являється цілком очікувана реакція людей на схвалення диктатури або військового режиму. Це є властивістю всіх людей, навіть здорових, оскільки всі схильні реагувати на загрози реалістичною регресією до рівня потреби у безпеці та готовності захищатися [5]. Тобто, всякого разу, коли хтось забезпечить захист на рівні задоволення відповідної потреби, індивіди будуть продукувати максимальний рівень конформізму. Проте, власно агенти впливу, які змушують «беззахисних людей» продукувати покірність та повагу, у реверсному сенсі, зумовлюють у них інсталяцію низки негативних психологічних про-

явів, які вже спрямовуються на захист самих агентів впливу (агресія до чужого, заздрість успіхам інших, образи тощо).

У цьому сенсі, слід окремо зупинитися на понятті «вплив». Власно сам вплив є складним соціально-психологічним утворенням, яке у феноменологічному плані виступає полімодальним явищем. Вплив має безпосереднє відношення до тих процесів, завдяки яким люди погоджуються або не погоджуються з тим, що є прийнятною поведінкою, формують, підтримують або змінюють соціальні норми або соціальні умови, які породжують ці норми або впливають на них [5].

В. О. Скребець [7] зазначав, що у впливах як на окрему людину, так і на групу людей у цілях зміни певних проявів їх активності використовуються різні засоби в залежності від методу та мети застосування. При цьому, сукупність засобів, об'єднаних певним алгоритмом їх застосування та спрямованих на вирішення локальної задачі, утворює конкретний прийом психологічного впливу, а сукупність прийомів, що реалізують дію, утворюють метод впливу.

Але впливи мають й різні форми прояву. Наприклад, «соціальний доказ», «прихильність», «авторитет», «експертна оцінка», «демонстрування», «мода», «взаємний обмін», «обов'язковість і послідовність», «референтний вплив», «влада та закон» тощо [1; 2; 8; 9]. Будь яку форму впливу можна задіяти для того, щоб у індивіда виникло відчуття захисту, оскільки це тотожне задоволенню потреби жити у відносно стабільному, безпечному та передбачуваному соціальному середовищі. При цьому, прагнення задоволення такої потреби тривалий час та ще в умовах соціальних впливів не конгруентного змісту, може зробити не важливим усе інше, крім безпеки та захисту, й призвести до хронічної форми організаційного регресу.

На теперішній час ми спостерігаємо значні артикуляції, що пов'язані з пошуком людиною захисту та неможливості задовольнити потребу у безпеці, оскільки соціальне середовище виявляється не стабільним і непередбачуваним, а соціальний простір існування деєкологізованим. Таке ускладнюється ще й тим, що у значній кількості індивідів є не сформованим екоцентричний тип свідомості, який характеризується конгруентним поєднанням людини та довкілля, де акцентованими виявляються гармонія, взаємозв'язок, взаємодія та взаєморозвиток [4].

Разом із цим, інтрапсихічні прояви особистості негативної модуляції (агресія, ворожість, злість, образа тощо), що детерміновані не спроможністю задовольнити потребу у безпеці, залежність від соціальних впливів призводить до формування установок, які далеко не збігаються з загальнолюдськими чеснотами. Можна без перебільшення стверджувати, що одним із негативних наслідків суспільних

трансформацій в Україні стало те, що для значної частини українців поняття «корупції» набуло особового сенсу у досягненні власних цілей або вирішення нагальних проблем існування (достатньо згадати так звані «бурштинові війни»). При цьому, скільки б не говорили про винятковість такого ганебного явища, насправді, корупція набула ціннісного значення для значної кількості людей та стала настільки «ціннісною», що її подолання виглядає тільки добрим наміром [3].

Загальновідомо, що цінності володіють мотивують енергією, визначають цілі та засоби, що обирає індивід в системі координат власного існування. Вони виступають основою прийняття рішень і критеріями того, до чого варто прагнути і чого варто уникати. Більш того, цінності виступають «арбітром» у вирішенні внутрішніх конфліктів, указуючи на кращий вихід, вносять усталеність у поведінку особистості та суспільного життя, забезпечуючи можливість передбачення ситуації. Коли ми знаємо, яким ідеям служить людина, які ідеали нею звеличуються, які вона переслідує цілі, ми можемо відповісти на запитання, чому і заради чого вона здійснює той або інший вчинок.

Слід ще раз зазначити, у чому полягає значення корупції, як інструментальної цінності: корупція сприяє вирішенню будь-якого питання, навіть за межами власної компетенції, що підвищує власний соціальний статус, розширює масштаби вирішених задач, спілкування, взаємодії з «елітою», великі особисті можливості, задовольняє потребу в повазі з боку оточуючих і перш за все тих, хто отримує від його корупційних дій зиск (родичі, друзі, референтне оточення); корупція надає відчуття особистої переваги над іншими, влади та сили, може компенсувати комплекси неповноцінності, що викликані безсвідомими мотивами, які виконують компенсаторські функції; корупція розширяє масштаби вирішення особистих проблем і, перш за все, матеріального характеру, а також проблем близьких і рідних (що вважалося раніше не досяжним стає можливим, простим і звичайним, за рахунок швидкого задоволення гедоністичних потреб); корупційні дії економлять час, а всяка економія часу призводить до економії грошей; корупція призводить до кругової поруки, а групова згуртованість надає «відчуття сили» та задоволення потреби у безпеці [3].

Виявляється, що така «інструментальність» корупції спроможна «деекологізувати» все: на війні – людські життя; в політиці – виборність та відповідальність; в управлінні – ефективність; в правоохоронній сфері – захист і справедливість; в освіті – набуття знань та вмій; в медицині – здоров'я та хвороби; в природному світі – знищення всього живого на догоду втримання влади та власного збагачення.

Разом із цим загальновідомо, що деградація будь-якої системи починається з збільшення ступенів свободи її окремих елементів. Таке спостерігається у випадку знищення атому, смерті одноклітинного організму, соціального бунту тощо. Але людина не тільки живий організм, це ще соціальна істота, яка у процесі життєдіяльності обростає формальними та неформальними рольовим обмеженнями. Чим більше багатство культурних зв'язків і відносин, тим ширше свобода вибору, а саме різноманіття вибору дозволяє системі революціонізувати у часі. Так, розвинені демократії поєднують терпимість до різноманіття політичних думок з терпимістю до асоціальних проявів окремих громадян, а правовий механізм орієнтований на уніфікацію законних вимог до індивідуальної активності, що забезпечує змістовне різноманіття діяльності.

А. П. Назаретян вважає, що з ускладненням соціальної організації множаться моральні, правові та інші обмеження, а оскільки вони звужують вибір засобів, які людина може використовувати для здійснення власних намірів, відбувається розширення цілей успіху, досягнення яких кожен здійснює самостійно [6]. Проте, якщо людина не відчуває себе у безпеці, якщо збагачення складає головну мету тих, хто може «гарантувати» безпеку іншим, а головною цінністю суспільства є «все купується та продається», що кожного часу через систему соціальних впливів доводиться кожному «беззахисному», то все це свідчить про перетворення соціального середовища існування у деєкологізований світ одноманітності, у якому домінують агресія, ворожість, заздрість, злість, образа тощо.

Без перебільшення, таке суспільство є не ефективним і його потрібно змінювати, або вона помре разом зі своїми членів. Потрібно соціальний простір організувати таким чином, щоб егоїзм одних нейтралізувався егоїзмом інших, а індивідуальний порок (корупція, деструктивні соціальні впливи) працював на суспільну стабільність та на чесноту. Саме насилля у цьому сенсі виступає найбільш ефективним засобом нейтралізації іншого насилля. Так, дуже сумнівної виявилася б військова агресія Російської Федерації проти України, якщо б у неї була ядерна зброя для стримування. Ствердно, гуманізм також може стати ганебним, якщо він не буде спиратися на самокритику та тверезий скепсис, і треба пам'ятати, що «благими намірами, вимощена дорога в пекло».

Реальна влада розуму збільшується у той мірі, у якій суб'єкт, нарошуючи ранги власної рефлексії, навчається контролювати як природні, так й соціальні імпульси. Могутність та мудрість, якщо вони поєднані, надихають розум до універсальності, а тому першим кроком на шляху подолання кризи деєкологізації суспільного життя є розвиток когнітивної сфери особистостей. В епоху панування

інформаційних технологій, різноманіття та глибина особистісних когніцій стає необхідною умовою задоволення потреби у безпеці, звільнення від тиску нав'язливих агентів впливу, розвитку ціннісно-сислової сфери та екологізації свідомості. Все це спроможне сприяти подоланню кризи деєкологізації та розбудові еко-орієнтованої системи координат життєдіяльності людини за сучасних умов її існування.

Висновки. Психологічними чинниками деєкологізації життя людей, за сучасних умов існування виступає актуалізована потреба у безпеці, ціннісні орієнтації, що зумовлюють деструктивну активність індивідів (влада, корупція, матеріальне збагачення, насилля тощо) та система соціальних впливів, яка посилює інтрапсихічні прояви негативного спрямування (агресія, ворожість, заздрість, злість, образа тощо).

Дієвим шляхом формування екоцентричного ставлення індивідів до навколишнього середовища, подолання тенденції деєкологізації сучасного життя є їхнє когнітивне зростання, набуття ними досвіду відповідальної поведінки, за якої реалізуються інтенції, що адекватні культурним екстраполяціям людства. Соціальні впливи повинні сприяти когнітивному зростанню індивідів, набуття ними універсалізму та доброзичливого ставлення до інших. Але, акцентованими у їхній взаємодії повинні бути регламентації, норми та закони беззаперечної дії, що забезпечують існування суспільного різноманіття на підставі поєднання розуму, мудрості та екологічності.

Список використаних джерел

1. Гарькавець С. О. Побудова еко-орієнтованої системи координат життєдіяльності людини за сучасних умов її існування / С. О. Гарькавець // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Екологічна психологія. – Т. VII, Вип. 37. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 40-47.
2. Гарькавець С. О. Соціально-нормативний конформізм особистості у психологічному вимірі: [монографія] / С. О. Гарькавець. – Луганськ : Вид-во «Ноулдж», 2010. – 343 с.
3. Гарькавець С. О. Формування деструктивних ціннісних орієнтацій українських громадян під впливом трансформаційних змін / С. О. Гарькавець // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету : зб. наук. праць. – Т. 1, Вип. 121. – Чернігів : ЧНПУ, 2014. – С. 78-80. – (Серія «Психологічні науки»).
4. Львовичкіна А. М. Основи екологічної психології: Навчальний посібник / А. М. Львовичкіна. – К. : МАУП, 2004. – 136 с.
5. Маслоу А. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу. – СПб. : Питер, 2007. – 352 с. – (Серія «Мастера психологии»).
6. Назаретян А. П. Антропология насилия и культура самоорганизации: очерки по эволюционно-исторической психологии. М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 256 с.

7. Скребець В. О. Екологічна психологія : онкопсихологічний практикум. Навчальний посібник / В. О. Скребець. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 336 с.
8. Тернер Дж. Социальное влияние / Джон Тернер. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с. – (Серия «Концентрированная психология»).
9. Чалдини Р. Психология влияния / Роберт Чалдини. – СПб. : прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 256 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Harkavets S. O. Pobudova eko-oriientovanoi systemy koordynat zhyttie-diialnosti liudyny za suchasnykh umov yii isnuvannia / S. O. Harkavets // Aktualni problemy psykhologii : zb. nauk. prats Instytutu psykhologii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. – Ekolohichna psykhologiiia. – T. VII, Vyp. 37. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. – S. 40-47.
2. Harkavets S. O. Sotsialno-normatyvnyi konformizm osobystosti u psykhologichnomu vymiri: [monohrafiia] / S. O. Harkavets. – Luhansk : Vyd-vo «Noulidzh», 2010. – 343 s.
3. Harkavets S. O. Formuvannia destruktivnykh tsinnisnykh oriientatsii ukrain-skykh hromadian pid vplyvom transformatsiinykh zmin / S. O. Harkavets // Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu : zb. nauk. prats. – T. 1, Vyp. 121. – Chernihiv : ChNPU, 2014. – S. 78-80. – (Seriiia «Psykhologichni nauky»).
4. L'ovochkina A. M. Osnovy ekolohichnoi psykhologii: Navchalnyi posibnyk / A. M. L'ovochkina. – K. : MAUP, 2004. – 136 s.
5. Maslou A. Motyvatsiia y lychnost / Abrakham Maslou. – SPb. : Pyter, 2007. – 352 s. – (Seriia «Masterya psykhologii»).
6. Nazaretian A. P. Antropolohiia nasylyia y kultura samoorhanyzatsyy: ocherky po evoliutsyonno-ystorycheskoi psykhologii. M. : Yzdatelstvo LKY, 2008. – 256 s.
7. Skrebets V. O. Ekolohichna psykhologiiia : onkopsykhologichnyi praktykum. Navchalnyi posibnyk / V. O. Skrebets. – K. : Vydavnychi Dim «Slovo», 2011. – 336 s.
8. Terner Dzh. Sotsyalnoe vliyanie / Dzhon Terner. – SPb. : Pyter, 2003. – 256 s. – (Seriia «Kontsentryrovannaia psykhologiiia»).
9. Chaldyn R. Psykhologiiia vliianyia / Robert Chaldyn. – SPb. : praim-EVROZNAK, 2002. – 256 s.

Гарькавец С. А. Психологические проблемы в деэкологизации современной человеческой жизни.

В статье рассматриваются психологические факторы, которые обуславливают деэкологизацию социального пространства существования индивида во времена общественных изменений. Рассмотрены ценности, мотивы и влияния, которые вынуждают людей подчиняться чужой воле, обменивая удовлетворение потребности в безопасности на деэкологизацию их современной жизни. Установлено, что интрапсихические проявления лично-

сти негативной модуляции (агрессия, враждебность, злость, обида и т. п.), усиливают деэкологизацию социального пространства ее существования и развития. Определено, что когнитивный рост индивида способен привести к преодолению тенденций деэкологизации его современной жизни.

Ключевые слова: *влияние, деэкологизация, индивид, мотивы, потребность в безопасности, современная жизнь, ценности.*

Harkavets S. A. Psychological problems to de-ecologization of modern human life.

The article deals with the psychological factors that cause de-ecologization of social space of the existence of the individual in times of social change. We consider values, motivations and influences that are forcing people to obey the will of another, exchanging the satisfaction of security needs to de-ecologization of modern life. It is established that intra-psychoic manifestation of the negative modulation of the person (aggression, hostility, anger, resentment), enhance de-colonization of social space of its existence and development. It is argued that the most important negative consequence of social change in Ukraine for a significant portion of its citizens, has become the articulation of the concept of «corruption» that has acquired values and meanings as on the instrumental level, it contributes to the achievement of relevant objectives or permit the existence of acute problems. However, the reverse side of this process acts as de-ecologization of social space of human life. It was determined that the power and wisdom, when they are combined, give the mind the universality, and that the individual's cognitive growth can lead to overcoming its de-ecologization of modern life trends.

Keywords: *influence, de-ecologization, individual, motives, the need for security, modern life, values.*